

ІНФРАСТРУКТУРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті розглядається питання поліпшення використання рекреаційного потенціалу Тернопільської області, інфраструктурне забезпечення рекреаційної сфери, інтенсифікації туристичної сфери.

The article deals with the tasks of improving the recreational potential applying in Ternopil region, infrastructural maintenance of recreational areas, the intensification of the tourist industry.

Ключові слова: інфраструктура, рекреаційні ресурси, рекреаційний потенціал, туристична сфера, інвестиції, зайнятість населення, економічні механізми.

Key words: infrastructure, recreational recourses, recreational potential, tourist sphere, investments, employment, economic mechanism.

Окреслення проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Протягом останніх років мобільність населення України зростає. Цей процес значною мірою зумовлений бажанням людей пізнати свою країну, область, інші держави, що пояснюється підвищенням загальної культури наших співвітчизників, їхнім прагненням познайомитися з культурою інших народів, запозичити все позитивне для покращення існуючої ситуації в нашій країні. Одночасно зростає добробут окремих верств населення і його можливості здійснювати туристичні поїздки в межах як області, так і країни світу. Особливою популярністю користуються туристичні тури в країні Близького Сходу, Єгипет, південної Європи. Розвиток рекреаційного середовища і зокрема туризму в нашій країні, у т. ч. на Тернопільщині гальмує низький рівень розвитку інфраструктури і побутового сервісу, який надзвичайно відстає від європейських стандартів. Така ситуація потребує оцінки можливостей області освоїти власний рекреаційний потенціал, що матиме вагомий соціально-економічний результат стосовно зростання зайнятості населення, підвищення його добробуту, а також посилення її інвестиційну привабливість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Дослідження базоване на законах України «Про туризм», «Про курорти», Указах Президента України щодо розвитку туризму в Україні. Питання чинників розвитку туризму і використання рекреаційних ресурсів розглянуті в публікаціях І. З. Балабанової, І. П. Гаврилишина, В. К. Євдокименка, В. Ф. Кирф'яка, В. С. Кравцова, С. П. Кузика, У. Я. Садової, Т. У. Ткаченка, В. У. Цибуха, Л. Т. Шевчук та ін. Разом із тим, сьогодні є потреба в регіональних дослідженнях не тільки ресурсного, а й інфраструктурного забезпечення розвитку рекреаційної сфери.

Мета даного дослідження – в оцінці можливостей розвитку туристичної галузі в Тернопільській області у плані його інфраструктурного забезпечення.

Виклад матеріалу дослідження. Тернопільщина є агропромисловим регіоном України, який характерний депресивністю розвитку соціально-економічних процесів. За роки незалежності в області внаслідок демографічної кризи відбувається депопуляція населення. Показники смертності переважають показники народжуваності. Особливо загрозливою є демографічна ситуація в сільській місцевості, де смертність вдвоє перевищує народжуваність.

За ці самі роки промисловий потенціал краю значно зменшився і фактично занепало сільське господарство. Особливо незадовільна ситуація в тваринництві. Доводиться констатувати, що Тернопільщина втратила значні обсяги свого економічного потенціалу, насамперед у галузях, які визначали її місце в національному господарстві. Спад промислового та сільськогосподарського виробництва супроводжувався зниженням зайнятості економічно активного населення, зростанням безробіття.

Звуження сфери прикладання праці, деформація структури зайнятості, відсутність високотехнологічних галузей промисловості, низька продуктивність праці – основні причини

того, що область займає останнє місце в країні за рівнем оплати праці. Необхідно зазначити, що рівень життя населення Тернопільщина формується переважно за рахунок зовнішніх чинників, хоча це явище, на нашу думку є тимчасовим.

Нині перед суспільством дедалі гостріше постає питання пошуку шляхів виходу з демографічної та економічної кризи. На наш погляд, долати економічну кризу потрібно, насамперед мобілізуючи власні можливості та ресурси, тобто за рахунок внутрішніх чинників за всебічної і регулярної підтримки з боку органів державної влади й місцевого самоврядування. Іншим шляхом подолання економічної кризи є залучення зовнішніх інвестицій, але для цього в країні необхідно створити сприятливу нормативно-правову базу для діяльності іноземних інвесторів.

На нашу думку, в області найдоцільніше вкладати інвестиції в харчову й електротехнічну промисловість оскільки для розвитку цих галузей є необхідні передумови: виробничі потужності та кваліфікована робоча сила. Однак, ці галузі поки що не привернули очікуваної уваги іноземних інвесторів.

Одним із найважливіших чинників розвитку продуктивних сил регіону – наявність відповідної інфраструктури. Підприємства, установи, організації, надаючи послуги, створюють умови для діяльності людей, а інфраструктурні об'єкти є важливою сферою зайнятості населення і необхідною передумовою використання рекреаційних ресурсів регіону.

Рекреаційні ресурси Тернопільської області дуже різноманітні. За раціонального їх використання можна істотно підвищити зайнятість населення й отримувати відповідні доходи в бюджет області, а туроператорам – прибутки.

Рекреаційні ресурси області характерні різноманітністю, але їх нині використовують у туристичному бізнесі лише частково. Серед таких ресурсів найбільшою популярністю користуються релігійно-паломницькі. До них належать Свято-Успенська Почаївська Лавра і Марійський духовний центр у с. Зарваниця Тербовлянського району, жіночий монастир святої Марцеліни в с. Язлівець Буцацького району і печерний храм в с. Монастирок Борщівського району. В області є багато дерев'яних церков XVII–XIX століть. Далеко за межами Тернопільщини відомі її спелеоресурси. Тут відкрили у гіпсових породах понад сотню карстових печер, на глибині понад 60 м. Найвідомішою та освоєною є печера Кришталева в с. Кривче Борщівського району. В Книгу рекордів Гіннеса занесена печера Оптимістична довжиною понад 100 км, відома зокрема неповторними водними басейнами. Для любителів геології й археології великий інтерес становить печера Вертеба в с. Більче-Золоте Борщівського району. В цій печері організовано музей епохи неоліту, що має багато рідкісних предметів матеріальної культури різних епох. Є печери і в Чортківському (Млинки) та Заліщицькому районах.

У рекреаційному потенціалі області вагому частку займають пам'ятки природи, їх тут є понад півтисячі. До них відносять насамперед водоспади, найбільший із яких – у с. Нирків Заліщицького району. Територією області протікає р. Дністер, котру в межах Заліщицького району використовують для літнього відпочинку, позаяк цей район за кліматичними умовами має назву «теплого Поділля». На лівому березі Дністра в межах каньйону організовано Дністровський національний парк у якому ростуть рідкісні представники флори. В Дністер на території області впадають ріки Збруч, Серет, Стрипа, Джурин, Циганка, утворюючи при цьому каньйони.

На півночі області рекреаційну цінність становлять Кременецькі гори, і зокрема гора Бона в м. Кременець і Божа гора, на вершині якої б'є джерело мінералізованої води. В Шумському районі у с. Антонівці в урочищі Дігтярне відкрито музей просто неба «Антонівська республіка», присвячений діяльності УПА, де відтворено штабний будинок, літній клас підстаршинської школи, криївки, споруджено меморіальну каплицю.

Для любителів подорожувати певний інтерес становить гориста місцевість Опілля, що простягається в межах Бережанського, Підгаєцького і Монастирського районів, вкрита буковими лісами. Чудові місця для відпочинку є, зокрема, в Княжому лісі.

Рекреаційні ресурси Тернопілля доповнює Товтровий кряж, який у межах області має назву Медобори. Для збереження флори і фауни цієї унікальної пам'ятки природи тут у 1990

р. організовано природний державний заповідник площею 9455 га. Нині на території Медоборів функціонують три екологічні стежки – «Гостра», «Бохіта», «До пущі відлюдника». На території заповідника є історичні пам'ятки, серед яких найвідоміше місце, де був знайдений Збруцький ідол.

Цілющі грязі, мінеральні води, чисте повітря сприяли організації нині широковідомого санаторію «Медобори» в селі Конопківка Теремовлянського району, а також санаторіїв «Збруч» у Гусятині, «Барвінок» у с. Манюки Зборівського району, реабілітаційних центрів у Микулинцях, Заліщиках.

Дедалі більшу увагу любителів старовини привертають пам'ятки архітектури, що відіграють важливу роль у рекреаційному потенціалі Тернопільщини. На території області розташована третина старих замків України. Сьогодні для екскурсій інтенсивно використовуються відреставрований Збараський замок, палацовий ансамбль у Вишнівці Збараського району, руїни замку на горі Бона в Кременці. Потребують реставрації замки і вежі у Бережанах, Золотому Потоці, Язлівці (Бучацький район), Скалаті (Підволочиський район), Тереволі, Микулинцях, Кривчому і Скала-Подільській (Борщівський район), Чорткові, на Зборівщині. Архітектурну цінність становлять центральна частина Бережан і Кременця, ратуша в Бучачі, палац у Коропці Монастирського району, палаци в Білокриниці Кременецького району і в селі Рай Бережанського району.

Із десяти Державних історико-архітектурних заповідників в Україні на Тернопіллі розташовані два – Кременецько-Почаївський і Бережанський, з чотирьох Національних історико-архітектурних заповідників України один розміщений в Тернопільській області «Замки Тернопільщини» з центром в м. Збараж.

Потенціал рекреаційної сфери краю використовують лише частково. Інтенсивніше використовують оздоровчі ресурси області. Санаторії і реабілітаційні центри області популярні в мешканців не тільки області, а й інших областей України.

Однак сьогодні рекреаційні ресурси Тернопільщини ще недостатньо використовують для розвитку туризму і екскурсій відповідно до закону України «Про туризм» (ст. 4) в області є необхідні передумови для розвитку таких видів туризму: культурно-пізнавального, лікувально-оздоровчого, спортивного, релігійного, зеленого, сільського, мисливського й автомобільного. В області є об'єктивні передумови для розвитку всіх видів туризму. Так, для розвитку релігійно-паломницького, лікувально-оздоровчого, зеленого, мисливського і частково спортивного туризму в краї фактично наявна матеріальна база, тобто функціонують культові споруди релігійного призначення, санаторні комплекси, мисливські угіддя. Густу мережу сільських поселень і доріг із твердим покриттям, що з'єднують села з районними центрами, можна вважати об'єктивними передумовами для розвитку сільського (зеленого) туризму. Ентузіасти водних видів спорту користуються можливостями туризму по р. Дністер, а також штучних водойм, яких на Тернопіллі є багато (Тернопільський, Бережанський, Заліцівський, Касперівський, Підгаєцький, Козівський, Зборівський та інші стави).

Сьогодні туристична галузь у краї розвивається згідно з Програмою розвитку туризму в Тернопільській області на 2009–2012 рр., що розроблена відповідно розпорядження КМУ № 1088 від 6 серпня 2008 р. «Про схвалення Стратегії розвитку туризму і курортів» і затверджена рішенням Тернопільської обласної ради № 607 від 17 червня 2009 р. Як зазначено в Програмі, розвиток туристичної сфери в області гальмує недостатньо розвинена туристична інфраструктура, зокрема нестача закладів для розміщення туристів різних стандартів, відсутність індустрії відпочинку і розваг, необлаштовані місця короткотермінового відпочинку туристів, незадовільний стан доріг та відсутність під'їздів до багатьох туристичних об'єктів, незадовільний стан пам'яток історичної спадщини, труднощі з відведенням і облаштуванням територій для рекреаційного бізнесу. Поряд із цим, розв'язання проблем розвитку туризму потребує кваліфікованих спеціалістів, фінансових витрат на розроблення і рекламу туристичного продукту, облаштування автомобільних доріг закладами туристичного сервісу.

Реалізацію згаданої Програми потрібно було починати з визначення пріоритетних завдань, розвитку туристичної сфери та черговості їхнього вирішення. Не менш важливим

завданням є пошук джерел фінансування певних робіт, починаючи з виготовлення проектно-технічної документації.

Інфраструктурне забезпечення розвитку туристичної сфери в умовах приватної власності на землю потребує вирішення питання про виділення територій для обслуговування рекреаційних об'єктів. Відповідне відведення земель необхідне для розбудови автомобільних шляхів та під'їзних доріг до туристичних об'єктів. Значних затрат коштів потребує спорудження готелів, мотелів, кемпінгів, ресторанів, кафе, буфетів, закладів відпочинку і розваг. Оскільки автомобільні дороги пролягають, як правило, через населені пункти, земельне питання потрібно буде вирішувати на рівні окремих громадян та органів місцевого самоврядування. Завдання щодо інфраструктурного забезпечення розвитку туристичної сфери, на нашу думку, необхідно реалізувати шляхом максимального залучення внутрішніх інвестицій на взаємо довірливих засадах.

На нашу думку, в області доцільним є розроблення програм інфраструктурного забезпечення розвитку рекреаційного потенціалу, зокрема, туристичної сфери. Дана програма має бути деталізована до рівня населених об'єктів, в яких передбачено розміщувати інфраструктурні об'єкти. На рівні держави необхідно розробити механізм відведення земель під інфраструктурні об'єкти, а також механізм залучення приватних коштів громадян для спорудження об'єктів сфери послуг із подальшим їх використанням у формі ВАТ, ЗАП, ПП і т. п.

Заслужує уваги досвід зарубіжних країн, особливо Польщі, щодо будівництва й експлуатації автомобільних доріг. В області протяжність автомобільних доріг з твердим покриттям становить близько 5 тис. км, у т. ч. лише 28% із асфальтовим покриттям. Для інтенсифікації розвитку сільського (зеленого) й автомобільного туризму автомобільні дороги, особливо міжнародного значення, потребують капітального ремонту. Взагалі, в умовах масштабного безробіття будівництво і ремонт автомобільних доріг розглядають як додаткову можливість розширення зайнятості населення, що матиме вагомі соціально-економічні наслідки.

Надзвичайно актуальними для Тернопільщини є питання фінансування заходів із розвитку туристичної сфери. Мізерні кошти, що можуть бути виділені з державного бюджету, аж ніяк не покривають необхідних затрат. Тому інвестиції в туристичну сферу мають бути як внутрішні, так і зовнішні. Треба, щоб їх залучення стало предметом посиленої уваги насамперед органів місцевого самоврядування. На наш погляд, залучення внутрішніх інвестицій може бути успішним за умови відповідних гарантій із боку державних органів влади та органів місцевого самоврядування.

Висновки. Рекреаційний потенціал Тернопільської області характерний наявністю значних резервів. Поліпшення використання рекреаційних ресурсів потребує розбудови інфраструктурних об'єктів, установ і організацій. Для цього необхідно розробити програму інфраструктурного забезпечення розвитку туристичної сфери в області. Така програма має бути деталізована на рівні не тільки адміністративних районів, а й населених пунктів. Реалізація заходів щодо інфраструктурного забезпечення використання рекреаційних ресурсів потребує залучення інвестицій. Також актуальним завданням є розроблення механізмів залучення приватних коштів мешканців для розвитку туристичного сервісу.

Література

1. Закон України «Про туризм» // Відомості Верховної Ради України. – 1995.- № 31.
2. Закон України «Про туризм» // Відомості Верховної Ради України.- 2000.- № 50.
3. Указ Президента України від 10 серпня 1999 р. № 97/399 «Основні напрями розвитку туризму в Україні до 2010 р.». – К., 1999.
4. Програма розвитку туризму в Тернопільській області на 2009 – 2012 рр.
5. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2009 р. – Тернопіль, 2010.